

NIEUWSBRIEF
HELIKON UTRECHT
Januari 2023



Beste Helikonbezoeker,

Allereerst: Gelukkig Nieuwjaar! We zijn verguld met ons nieuwe programma en hopen dat het zal bijdragen aan een jaar vol met fijne verrassingen. De Helikondocenten kwamen weer met de mooiste plannen. Hierbij presenteren we het leeuwendeel van het aanbod voor de eerste helft van 2023. Ons gehele programma tot en met medio mei staat op de website. Neem vooral een kijkje: <https://www.helikon-utrecht.nl>

I Vermeer en nog eens Vermeer

Inmiddels heeft u vast al gelezen dat 2023 het jaar van Johannes Vermeer wordt. Zowel het Rijksmuseum Amsterdam als het Prinsenhof in Delft organiseren tegelijkertijd hun tentoonstellingen over Vermeer. Het Rijksmuseum deed in samenwerking met het Haagse Mauritshuis onderzoek naar onder meer de religieuze achtergrond van en invloeden op Vermeer, en dat heeft geleid tot nieuwe inzichten. Voor deze gelegenheid zijn maar liefst 28 werken – tachtig procent van wat bewaard is gebleven van zijn oeuvre - uit de hele wereld bij elkaar gebracht. Nog nooit was het mogelijk om zo'n volledig overzicht te krijgen. Bij het Prinsenhof in Delft, de woonplaats van Vermeer, ligt het accent op zijn leefomgeving. Hier wordt het werk van Delftse tijdgenoten getoond, naast Delfts aardewerk, tapijten, archiefstukken en egodocumenten. Zo ontstaat een beeld van het artistieke, intellectuele en sociale klimaat van 'de sfinx van Delft', zoals Vermeer ook wel wordt genoemd. We zijn verheugd dat Thea Willemsen op vrijdag 10 maart a.s. voor Helikon komt vertellen wat zij heeft gezien in beide musea: <https://www.helikon-utrecht.nl/lezingen/johannes-vermeer-subliem-en-verstild>



Omroep MAX komt met een televisieserie met de titel *De nieuwe Vermeer*. Hierin worden zes verdwenen werken van Vermeer gereconstrueerd. Ook Helikondocent Désirée Krikhaar werkte hieraan mee en zette haar expertise in. Naast experts zijn er kunstenaars gevraagd om de doeken te reconstrueren. Mis deze serie niet!

De serie is nu in de montagefase en de eerste aflevering zal te zien zijn op zondag 12 februari, om 20.25 uur op NPO1. De serie bevat zes delen en loopt door tot en met zondag 19 maart a.s.

Nog leuker is dat Désirée haar onderzoek naar een van die verdwenen zes doeken van Vermeer bij Helikon komt bespreken. Hoe gaat zo'n onderzoek in z'n werk en wat kwam eruit? U kunt alle details van haar vernemen op vrijdag 31 maart, zie <https://www.helikon-utrecht.nl/lezingen/de-nieuwe-vermeer>

Meer opzienbarend nieuws: het Mauritshuis in Den Haag heeft diepgaand onderzoek gedaan naar het werk van Jacobus Vrel, een voorloper van Vermeer. Een nieuw ster aan het firmament van de 17^e eeuwse schilders; hij was er altijd al maar gaat nu door dit extra onderzoek helderder schijnen. Everdien Hoek zal over deze unieke tentoonstelling vertellen en de nieuwe inzichten rond leven en werk van Jacob Vrel met ons delen. Zie ook <https://www.helikon-utrecht.nl/lezingen/het-geheim-van-jacobus-vrel>

II Een nieuwe excursie

Excursie Fernand Léger en Park De Hoge Veluwe

Op de derde dag van de lente hebben we een nieuwe excursie gepland naar Otterlo want tot 2 april is in Museum Kröller-Müller een speciale tentoonstelling ingericht over het vroege werk van Fernand Léger.

Hans van der Gaarden, onze gewaardeerde docent moderne kunst, dook voor Helikon in de ontwikkeling die Léger in de eerste jaren van zijn kunstenaarscarrière doormaakte. Hij sprak zelf over 'de ontdekking van de rook'. Léger (1881-1955) vestigde zich rond 1900 in Parijs. Hier leerde hij Picasso en Braque kennen, kunstenaars die kubistische schilderijen maken. Dát is de kunst van die tijd, vindt ook Léger: 'Een modern mens registreert honderd keer meer zintuiglijke indrukken dan een achttiende-eeuwse kunstenaar; zozeer zelfs dat onze taal bijvoorbeeld vol zit met verkleinwoorden en afkortingen.' Léger gaat zelf, in verschillende variaties, het uitzicht van zijn atelier over de daken van Parijs met hun rookpluimen schilderen. Hij zoekt naar het maximale expressieve effect, dat volgens hem ligt in het sterke contrast tussen de ronde vormen van de rook en de hoekige vormen van de huizen.



Het pas ontdekte schilderij. Foto: Hans van der Gaarden



Het hert Hubertus voor het Jachtslot Sint Hubertus. Foto: Louis Fraanje

Het onlangs ontdekte schilderij *Rook boven de daken*, uit 1911-1912, is er een van een reeks van zes met dezelfde titel, waarvan er in Otterlo drie te zien zijn. Het is een prachtig voorbeeld van zijn nieuwe manier van werken.

Programma: Vertrek om 11.00 uur met de bus vanaf station Utrecht CS richting Otterlo. Daar aangekomen starten we met een lunch in het Parkrestaurant. Daarna neemt Hans van der Gaarden ons mee naar de tentoonstelling, waar hij leven en werk van Léger zal schetsen. Léger's communistische inborst, de invloed van zijn tijdgenoten en zijn onderwerpskeuzen zullen ook door Hans van der Gaarden belicht worden. Ook legt Hans verbanden met andere werken in de collectie van het Kröller-Müller Museum en de beeldentuin. Natuurlijk is er daarna gelegenheid om de vaste collectie van dit fraaie museum uitvoerig te bekijken. Na ons museumbezoek zijn er 's middags meerdere opties: een wandeling door de beeldentuin, een fiets- of wandeltocht door het park of een rondleiding door Jachtslot Sint Hubertus. We sluiten af met een borreltafel.

Excursie woensdag 22 maart 2023. Vertrek en terugkomst van de bus bij station Utrecht Centraal om 11.00 uur, terug om 18.00 uur. Voor meer informatie, zie: <https://www.helikon-utrecht.nl/excursies/excursie-fernand-leger-en-nationaal-park-de-hoge-veluwe>

III Nieuwe themamiddagen

Niet zonder trots kondigen we twee nieuwe thema(mid)dagen aan. Tijdens deze thema(mid)dagen kan langer worden stilgestaan bij een onderwerp en worden de deelnemers ook gevraagd om mee te denken of te discussiëren over kwesties die aan bod komen. Het zijn:

- **Semana Santa: religie of folklore?**

De eerste themadag vindt plaats op Goede Vrijdag, 7 april a.s., is gewijd aan het fenomeen 'Semana Santa', de heilige week voorafgaand aan Pasen, die vaak groots gevierd wordt in Spaanstalige landen. Deze themadag wordt geleid door de hoogleraren Marc de Kesel en Laurens ten Kate, en is georganiseerd in samenwerking met Instituto Cervantes.

Zie voor meer info: <https://www.helikon-utrecht.nl/themadagen/religie-of-folklore>

- **'Het sublieme' – een kunstfilosofische verkenning**

En we verwelkomen Annet Goudriaan als nieuwe docent bij Helikon. Op vrijdag 19 mei verzorgt zij een interactieve themamiddag over 'het sublieme'. Wat verstaan filosofen precies onder het sublieme? En hoe zien we vandaag de dag dit thema terugkomen bij kunstenaars en fotografen? Zie voor meer informatie: <https://www.helikon-utrecht.nl/themadagen/het-sublieme-een-kunstfilosofische-verkenning>

IV Oekraïne en Rusland

Op vrijdag 24 februari a.s. is het een jaar geleden dat Poetin Oekraïne binnenviel en daarmee ook bruto een streep zette door wat we 'Europa' meenden te kunnen noemen. Sterker nog: ons begrip van de bestaande wereldorde trilde op zijn grondvesten en is eigenlijk nog steeds aan het wankelen.

Precies een jaar later op dezelfde dag komt Désiree Krikhaar naar Cervantes om ons te vertellen over de cultuur en de kunsthistorische rijkdom van Oekraïne, specifiek het belang van Kiev en Cherson daarbinnen. Voor meer informatie over deze lezing met een totaal andere invalshoek dan die we dagelijks van het Journaal gewend zijn, zie:

<https://www.helikon-utrecht.nl/lezingen/de-doop-van-de-kievo-rus>

Een week later, op 3 maart, zal Jeroen van der Boon in Huize Gaudeamus in Bilthoven een kennismaking met het werk van de Rus Alexandr Beggrov verzorgen. Van der Boon, die familiebanden met Rusland heeft, beijvert zich al jaren om een groep Russische schilders die

rond 1875 naar Katwijk en omstreken kwamen om onze kust te schilderen de aandacht te geven die ze verdient. Het belang en de kwaliteit van de werken wordt direct duidelijk wanneer u ze ziet tijdens zijn bijzondere lezing. Voor een impressie: <https://www.helikon-utrecht.nl/lezingen/alexandr-beggrov-en-de-hollandse-kust>

V Engelenpost : individueel leed

Na de zomer stoppen we met de rubriek Engelenpost. *Vleugels krijgen!* gaat plaatsmaken voor een ander thema. In deze aflevering blijven we nog wel in ‘hogere’ sferen, en sluiten aan bij de nachtmerrie-achtige beelden die we dagelijks van de steden in Oekraïne zien: met een gedicht van de Brits-Amerikaanse dichter en essayist W.H. Auden over Icarus.

W.H. Auden schreef het nadat hij in Musée des Beaux Arts in Brussel het schilderij van Pieter Breugel de Oude *De val van Icarus* had gezien.



Hij bezocht het Brusselse Museum van de Schone Kunsten eind 1938, nadat hij in hetzelfde jaar in China, Japan, Canada en de Verenigde Staten had rondgereisd. Terug in Europa hing de Tweede Wereldoorlog als het ware in de lucht, de spanning was te snijden.

Breugel maakte *de Val van Icarus* rond 1560. De mythologie is zijn inspiratiebron: Icarus die met zijn vader Daedalus op wassen vleugels de vrijheid tegemoet vliegt maar te dicht bij de zon komt en daardoor in de Egeïsche Zee stort. Alleen zijn spartelende benen en een paar veertjes zijn nog onderin de rechterhoek van het schilderij te zien. Dit ‘fiasco’ in een hoekje van het schilderij, is slechts een detail in de hele compositie. Het accent ligt op de boer die voortploegt, en in mindere mate op de herder en de visser, die het drama dat zich in hun nabijheid afspeelt niet opmerken. Ovidius vermeldt deze figuren in zijn epos of dichtwerk *Metamorfosen*; Breugel baseerde zijn schilderij hierop.

Het menselijk drama, de grote historische veranderingen worden door het dagelijks leven aan het oog onttrokken. Concepten over het einde van de wereld volgen elkaar op, maar de wereld blijft in al haar details bestaan.

Auden beschrijft de val van Icarus niet als een straf voor zijn waaghalzerij, maar als een vorm van lijden. In literaire en kunsthistorische analyses wordt de onhoorbaarheid van de plons vaak als de kern van het gedicht en het schilderij genoemd. Daarom grijpt het ons aan. Het centrale thema is de onverschilligheid van de wereld tegenover individueel leed.

Musée des Beaux Arts

Wat het lijden betreft vergisten zij zich nooit,
De Oude Meesters: hoe goed begrepen zij

Zijn menselijke rangorde; hoe het plaatsheeft
Terwijl iemand anders aan het eten is of een raam opent of net traag voorbijloopt;
Hoe, terwijl de ouderen eerbiedig, vol passie
Op de wonderbaarlijke geboorte wachten, er altijd
Kinderen zijn die niet per se wilden dat het gebeurde, schaatsend
Op een vijver aan de rand van het bos;
Zij vergaten nooit
Dat zelfs het verschrikkelijke martelaarschap zich moet voltrekken
Ergens in een hoek, op een rommelige plek
Waar de honden doorgaan met hun hondse leven en het paard
Van de beul zijn onschuldige achterste schurkt aan een boom.

Op Breugels Icarus, bijvoorbeeld: zoals alles zich
Op zijn dode gemak van de ramp afkeert; de man achter de ploeg
Zou de plons gehoord kunnen hebben, de eenzame kreet,
Maar voor hem was het geen belangrijk fiasco; de zon scheen
Zoals het moest op de witte benen die verdwenen in het groene
Water; en het kostbare, fragiele schip dat iets verbazingwekkends
Gezien moet hebben, een jongen die uit de hemel viel,
Moest ergens heen en zeilde rustig door.

W.H. Auden, *The English Auden: Poems, Essays and Dramatic Writings 1927-1939*, Londen. Vertaling: Bernlef, uit: *De tweede ruimte*, Over poëzie, essays, Amsterdam, 2010

VI Inschrijven en contact

Via de website www.helikon-utrecht.nl kunt u zich inschrijven voor onze activiteiten. Inschrijven kan ook per e-mail: info@helikon-utrecht.nl. Graag de nummers en titels vermelden van de activiteiten waaraan u wilt deelnemen. Heeft u een vraag of een idee voor een interessante lezing of excursie? Bel dan naar Helikon, telefoon: **030 – 2730 362 of 06 - 250 488 75**.

Hopelijk tot spoedig ziens, met hartelijke groet, ook namens alle Helikondocenten en -medewerkers,

Heleen Rippen

Wilt u deze nieuwsbrief niet meer ontvangen? Of wilt u zich afmelden voor schriftelijke berichten en/of mailingen van Helikon? Stuur dan een e-mail naar: info@helikon-utrecht.nl.